

คุณภาพชีวิตของประชาชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษาตำบลทุ่งสุขลา
อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี*

กิตติพงษ์ ใจงาม**

คำสำคัญ : คุณภาพชีวิต/ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตวัฒนธรรมและคุณภาพชีวิตของคนทุกกลุ่ม โดยไม่จำเป็นจะต้องปรับตัวให้รู้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มของคนในช่วงวัยทำงาน ซึ่งจำเป็นจะต้องใช้ความรู้ ความสามารถ ทั้งร่างกาย และแรงใจ พุ่มเททำงานให้มีรายได้ที่เพียงพอกับค่าใช้จ่าย จนส่งผลให้เกิดพฤติกรรมเลียนแบบการบริโภคนิยม ที่เห็นคุณค่าของวัตถุมากกว่าการให้ความสำคัญทางจิตใจ ประกอบกับการพัฒนาประเทศในอดีตที่มุ่งเน้นให้ความสำคัญกับเรื่องเศรษฐกิจ โดยเห็นได้จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนามุ่งเน้นการพัฒนาอุตสาหกรรม และการผลิตเพื่อการส่งออกโดยใช้ศักยภาพจากทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรมนุษย์ ในการขยายฐานการผลิตเพื่อสร้างงานและรายได้ส่งผลให้ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศทางวัตถุทวีขึ้นอย่างรวดเร็ว ในทางกลับกันกลับส่งผลต่อวัฒนธรรม และวิถีชีวิตของสังคมไทยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพร้อมกับความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและ ความไม่มั่นคงของครอบครัว ชุมชนและสังคม จนกระทั่งได้มีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 - 2564) ได้จัดทำขึ้นในช่วยเวลาของการปฏิรูปประเทศท่ามกลางสถานการณ์โลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและเชื่อมโยงกันใกล้ชิดกันมากขึ้น โดยน้อมนำหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาประเทศต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9-11 เพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันและช่วยให้สังคมไทยสามารถยืนหยัดอยู่ได้อย่างมั่นคง เกิดภูมิคุ้มกัน และมีการบริหารจัดการความเสี่ยงอย่างเหมาะสม ส่งผลให้การพัฒนาประเทศสู่ความสมดุลและยั่งยืน

.....
*บทความนี้เรียบเรียงจากการค้นคว้าอิสระเรื่องคุณภาพชีวิตของประชาชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษาตำบลทุ่งสุขลา อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี โดยมีอาจารย์ ดร.วิโรจน์ ก่อสกุล เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา

**นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (ร.ม.) สำหรับนักบริหาร รุ่นที่ 19

คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550-2554) เป็นแผนที่ยึด “คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา” และยึดหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญานำทางในการบริหารและพัฒนาประเทศ โดยคำนึงถึงประเด็นสำคัญประการแรก คือการดำเนินการในสายกลางที่อยู่บนพื้นฐานความพอดี เน้นการพึ่งตนเองเป็นหลัก มีการเตรียมความพร้อมทั้งคน และระบบที่ดีเพื่อก้าวทันในยุคโลกาภิวัตน์ ประการที่สอง คือความสมดุลและความยั่งยืน เน้นการอยู่อย่างเป็นองค์รวม โดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ภูมิปัญญาและวิถีชีวิตที่ดี ประการที่สาม คือความพอประมาณ เป็นการใช้ชีวิต การผลิต และการบริโภคอยู่บนความพอประมาณ มีเหตุผล ไม่มากไม่น้อยเกินไป ประการที่สี่ คือการมีภูมิคุ้มกันและเท่าทันโลกเป็นการเตรียมความพร้อมของคนและสังคมให้สามารถรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอกประเทศ ให้รู้เขารู้เรา เพื่อป้องกันหรือลดผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นมีการยืดหยุ่นในการปรับตัว รวมทั้งเลือกสิ่งที่ดีมาประยุกต์ให้เกิดประโยชน์ และประการสุดท้าย คือการเสริมสร้างคุณภาพคน ให้เป็นคนดี มีคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต ไม่เบียดเบียนผู้อื่น เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความอดทน มีความเพียร มีวินัย มีสติ ตั้งอยู่บนความไม่ประมาท มีการพัฒนาปัญญาและความรู้อย่างต่อเนื่อง

เลขาธิการมูลนิธิชัยพัฒนา (สุเมธ ตันติเวชกุล, 2541) สรุปความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง “ความสามารถของชุมชนเมือง รัฐ ประเทศ หรือภูมิภาคหนึ่ง ๆ ในการผลิตสินค้าและบริการทุกชนิดเพื่อเลี้ยงสังคมนั้น ๆ ได้ โดยพยายามหลีกเลี่ยงที่จะต้องพึ่งพาปัจจัยต่าง ๆ ที่เรามีได้เป็นเจ้าของ”

เศรษฐกิจพอเพียงระดับบุคคลนั้น คือ ความสามารถในการดำรงชีวิตได้อย่างไม่เดือดร้อนมีความเป็นอยู่อย่างประมาท ตามอัตภาพ และที่สำคัญไม่หลงไหลไปตามกระแสของวัตถุนิยม มีอิสรภาพ เสรีภาพ ไม่พันธนาการอยู่กับสิ่งใด

หลักการพึ่งตนเองโดยอาจแยกแยะโดยยึดหลักสำคัญ 5 ประการ คือ

1. จิตใจ ทำตนให้เป็นที่ตนเองมีจิตสำนึกที่ดี สร้างสรรค์ให้ตนเองและชาติโดยรวม มีจิตเอื้ออาทร ประนีประนอม เห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง
2. ด้านสังคม แต่ชุมชนต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายชุมชนที่แข็งแกร่งเป็นอิสระ
3. ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้ใช้ และจัดการอย่างฉลาด พร้อมทั้งหาทางเพิ่มมูลค่า โดยยึดหลักการของความยั่งยืน
4. ด้านเทคโนโลยี จากสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็ว เทคโนโลยีที่เข้ามาใหม่ทั้งดีและไม่ดี จึงต้องแยกแยะบนพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้าน และเลือกใช้ที่สอดคล้องกับความต้องการและสภาพแวดล้อม และควรพัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาของเราเอง

5. ด้านเศรษฐกิจแต่เดิมนักพัฒนามักมุ่งที่การเพิ่มรายได้ และไม่มี การมุ่งที่การลดรายจ่าย ในเวลาเช่นนี้จะต้องปรับทิศทางใหม่ คือ จะต้องมุ่งลดรายจ่ายก่อนเป็นสำคัญและยึดหลักพออยู่พอใช้

จากความหมายดังกล่าว สรุปได้ว่า เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ความสามารถในการดำรงชีวิต อย่างเรียบง่าย อุ่มชูตัวเองได้ให้มีความเพียงพอกับตัวเอง รู้จักอดออม ไม่ฟุ่มเฟือย อยู่อย่างประมาณตน ใช้จ่ายไม่เกินรายรับ มีการผลิตเพื่อให้มีพอกินในครอบครัว และมีความเอื้อเฟื้อกันในกลุ่มชน ทะนุบำรุง พื้นฐานตัวเองให้เข้มแข็งทั้งด้านสังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมและเศรษฐกิจ

จากการศึกษาค้นคว้าของนักวิจัย พบว่า ศึกษาคุณภาพชีวิตของประชาชนตามหลักปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษาตำบลทุ่งสุขลา อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี อยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ย เท่ากับ 3.65 ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงเห็นว่า การศึกษาเรื่องศึกษาคุณภาพชีวิตของประชาชนตามหลัก ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษาตำบลทุ่งสุขลา อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี มีความสำคัญและ น่าสนใจ เพื่อที่จะนำผลวิจัยที่ได้ไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนตามหลัก ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในตำบลทุ่งสุขลา อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี และเพื่อนำไปใช้ในการ เสริมสร้างคุณภาพชีวิตของประชาชนในตำบลทุ่งสุขลา อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ให้มีคุณภาพที่ดี ยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษา ตำบลทุ่งสุขลา อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับศึกษาคุณภาพชีวิตของประชาชนตาม หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษาตำบลทุ่งสุขลา อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี
3. เพื่อเสนอแนะแนวทางและพัฒนาคุณภาพชีวิตเสริมสร้างการดำรงชีวิตตามหลักปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษาตำบลทุ่งสุขลา อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษา ตำบลทุ่งสุขลา อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี
2. ทำให้ทราบถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับคุณภาพชีวิตของประชาชนตามหลัก ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษาตำบลทุ่งสุขลา อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี
3. สามารถนำไปเป็นแนวทางในการปรับปรุง ส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนตาม หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษาตำบลทุ่งสุขลา อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ต่อไป

แนวความคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาแนวความคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาศึกษาคุณภาพชีวิตของประชาชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษาตำบลทุ่งสุขลา อำเภอสรีราชา จังหวัดชลบุรี ซึ่งได้ศึกษาประเด็นต่าง ๆ ที่จะนำเสนอ ดังนี้

1. แนวความคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจพอเพียง
2. แนวความคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิต
3. ข้อมูลตำบลทุ่งสุขลา
4. งานวิจัยอื่นที่เกี่ยวข้อง
5. กรอบแนวความคิดในการศึกษา

วิธีการดำเนินการศึกษา

“คุณภาพชีวิตของประชาชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษาตำบลทุ่งสุขลา อำเภอสรีราชา จังหวัดชลบุรี” จะเป็นการศึกษาเชิงปริมาณ ที่เป็นการวิจัยโดยใช้การศึกษาเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยมุ่งให้การศึกษาเกี่ยวกับระดับคุณภาพชีวิตตามหลักการพึ่งตนเองตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน 5 ด้าน ได้แก่ ด้านจิตใจ ด้านสังคม ด้านอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ด้านเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจ โดยใช้แบบสอบถาม ซึ่งเป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) นำมาตรวจให้คะแนนตามเกณฑ์น้ำหนัก 5 ระดับจากนั้นนำไปบันทึก และวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เพื่อทราบคุณภาพชีวิตของประชาชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในตำบลทุ่งสุขลา อำเภอสรีราชา จังหวัดชลบุรี มีคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สร้างขึ้นจากรายงานและเอกสารที่เกี่ยวข้องรวมทั้งแบบสอบถามต่าง ๆ ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในงานวิจัยนี้ โดยได้ดำเนินการวิจัยตามลำดับขั้นตอนดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
2. ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา
3. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา
4. การเก็บรวบรวมข้อมูล
5. การวิเคราะห์ข้อมูล
6. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลของการวิเคราะห์ข้อมูล

จากการศึกษาค้นคว้าของนักวิจัย พบว่า คุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนในตำบลทุ่งสุขลา อำเภอสรีราชา จังหวัดชลบุรี อยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.65

สมมติฐานข้อที่ 1 ประชาชนในตำบลทุ่งสุขลา อำเภอสรีราชา จังหวัดชลบุรี มีคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อยู่ในระดับมาก

จากสมมติฐานข้อที่ 1 ที่ว่า “ประชาชนในตำบลทุ่งสุขลา อำเภอสรีราชา จังหวัดชลบุรี มีคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อยู่ในระดับมาก” ผลการศึกษาพบว่าประชาชนในตำบลทุ่งสุขลา อำเภอสรีราชา จังหวัดชลบุรี มีคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในภาพรวมทั้ง 5 ด้าน อยู่ในระดับมาก ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

ซึ่งเมื่อพิจารณาในรายละเอียดแต่ละด้าน พบว่า ระดับคุณภาพชีวิตตามหลักการพึ่งตนเองตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนในตำบลทุ่งสุขลา อำเภอสรีราชา จังหวัดชลบุรี อยู่ในระดับมาก มีจำนวน 4 ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจ ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.95 รองลงมาคือ ด้านสังคม ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.72 ด้านจิตใจ ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.57 และด้านอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.53 ระดับคุณภาพชีวิตตามหลักการพึ่งตนเองตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนในตำบลทุ่งสุขลา อำเภอสรีราชา จังหวัดชลบุรีอยู่ในระดับปานกลาง มีจำนวน 1 ด้าน คือ ด้านเทคโนโลยี ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.48

สมมติฐานข้อที่ 2 ประชาชนในตำบลทุ่งสุขลา อำเภอสรีราชา จังหวัดชลบุรีจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ มีคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่แตกต่างกัน

จากสมมติฐานข้อที่ 2 “ประชาชนในตำบลทุ่งสุขลา อำเภอสรีราชา จังหวัดชลบุรี จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ มีคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่แตกต่างกัน” ผลการศึกษาพบว่าประชาชนในตำบลทุ่งสุขลา อำเภอสรีราชา จังหวัดชลบุรี มี เพศ ระดับการศึกษา และอาชีพ ที่ต่างกัน ไม่มีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตตามหลักการพึ่งตนเองตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนในตำบลทุ่งสุขลา อำเภอสรีราชา จังหวัดชลบุรี ยกเว้นอายุ และรายได้ที่ต่างกันที่มีผลต่อความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตตามหลักการพึ่งตนเองตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนในตำบลทุ่งสุขลา อำเภอสรีราชา จังหวัดชลบุรีอย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 แสดงว่ามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง คุณภาพชีวิตของประชาชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษาตำบลทุ่งสุขลา อำเภอสรีราชา จังหวัดชลบุรี มีข้อเสนอแนะในการนำผลการศึกษาไปใช้

- 1) ด้านจิตใจ โดยการสร้างกิจกรรมร่วมกัน การแข่งกีฬาสามัคคีในชุมชนเดียวกัน หรือระหว่างชุมชน

โดยได้รับการสนับสนุนและการส่งเสริมจากหน่วยงานของรัฐ 2) ด้านสังคม ควรให้ความรู้เกี่ยวกับการเข้าร่วมทำกิจกรรมในชุมชนและอธิบายถึงความสำคัญเกี่ยวกับการเข้าร่วมกิจกรรมชุมชนให้ประชาชนได้ทราบ 3) ด้านอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ควรมีการจัดกิจกรรมการปลูกป่าทดแทนเพื่อทดแทนป่าที่ถูกทำลายไป โดยหน่วยงานของรัฐเป็นผู้ริเริ่มกิจกรรมและการให้ความรู้แก่ประชาชนในเรื่องประโยชน์ในการปลูกป่าทดแทน 4) ด้านเทคโนโลยี การส่งเสริมให้ประชาชนได้นำสิ่งของที่ไม่ใช้ประโยชน์แล้วนำกลับมาใช้ใหม่ เช่น ถูพลาสติก การดัดแปลงสิ่งของที่เหลือใช้ นำกลับมาใช้ใหม่ หรือใช้สิ่งของที่ทำจากวัสดุธรรมชาติ 5) ด้านเศรษฐกิจ การจัดตั้งกลุ่มสหกรณ์ออมทรัพย์ของชุมชน หรือเงินสัจจะสะสมทรัพย์ชุมชนขึ้น เพื่อใช้เป็นเงินช่วยเหลือชุมชน เพื่อให้ประชาชนในชุมชนได้มีเงินออมทรัพย์ของชุมชนไว้ใช้ในเวลาที่จำเป็น และข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาคั้งต่อไป 1) การศึกษาวิจัยครั้งนี้ไม่อาจกล่าวรวมถึงประชาชนในตำบลทุ่งสุขลา อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรีทั้งหมดได้ จึงมีความเห็นว่าควรศึกษาโดยเพิ่มขอบเขตของประชากรให้ครอบคลุมมากยิ่งขึ้น 2) ควรมีการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อจะได้แนวทางที่เหมาะสมในการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำเนินชีวิต ต่อไปในอนาคต 3) ควรมีการศึกษาในแนวเจาะลึก โดยแยกศึกษาด้านใดด้านหนึ่งโดยละเอียด

เอกสารอ้างอิง

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2549). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550-2554)*. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2559). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560-2564)*. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

สุเมธ ตันติเวชกุล. 2541. *การดำเนินชีวิตในระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงตามแนวพระราชดำริในวารสารน้ำ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ศูนย์ศึกษาเศรษฐกิจพอเพียง ธันวาคม 2541 - มกราคม 2542*.